

KINGDOM OF LESOTHO

PARLIAMENTARY DEBATES

SENATE CHAMBER

DAILY HANSARD

OFFICIAL REPORT OF THE SENATE

FIRST SESSION – ELEVENTH MEETING

ELEVENTH PARLIAMENT

TUESDAY 29TH SEPTEMBER 2026

**LENANE LA LITHO TSA NTLO EA MAHOSANA TSA PARAMENTE
EA LESHOME LE MOTSO O MONG**

PRESIDING OFFICERS:

Madam President ‘Mamonaheng Mokitimi

Mr. Vice-President Tsukutlani Au

1. Hon. Seeiso B. Seeiso	Principal Chief of Matsieng
2. Hon. Joel A. Motšoene	Principal Chief of Leribe
3. Hon. Sempe Gabasheane Masupha	Principal Chief of Ha 'Mamathe, Thupa-Kubu, Teya-Teyaneng le Jordan
4. Hon. 'Mamolapo M. Q Majara	Principal Chief of Ha Majara
5. Hon. Tumane Matela	Principal Chief of Makhoakhoeng
6. Hon. Moeketsi Moletsane II	Principal Chief of Taung
7. Hon. Lerotholi Mathealira Seeiso	Principal Chief of Mokhotlong
8. Hon. Lerotholi L. Seeiso	Principal Chief of Likhoele
9. Hon. Theko D. Bereng	Principal Chief of Phamong
10. Hon. Mojela T. Makhaola	Principal Chief of Qacha's Nek
11. Hon. Seeiso S. H. Nkuebe	Principal Chief of Quthing

12. Hon. Nthupi A. Bereng	Principal Chief of Rothe, Masite, Serooeng, Letšeng, Kolo Ha Mohlalefi le Thaba-Tseka Ha Ntaote
13. Hon. K.L.K Khoabane Theko	Principal Chief of Thaba-Bosiu
14. Hon. Mitchel S. Maama	Principal Chief of Ha Maama
15. Hon Moholobela M. Moholobela	Principal Chief of Matelile
16. Hon. Bereng G. Seeiso Api	Principal Chief of Ha Ramabanta le Kubake
17. Peete Lesaoana Peete	Principal Chief of Koeneng le Mapoteng
18. Hon. 'Mako T. Mohale	Principal Chief of Tajane, Ha Ramoetsana le Ha Mohale
19. Hon. Khoabane T. Mojela	Principal Chief of Tebang, Tšakholo le Ha Seleso
20. Hon. Retšelisitsoe Mopeli	Principal Chief of Botha-Bothe
21. Hon. Pontšo S. Mathealira	Principal Chief of Tsikoane, Peka le Kolbere
22. Hon. Qeto Sekonyela	Principal Chief of Malingoaneng
23. Hon. 'Mawinnie Kanetsi	Senator

24. Hon. Lebona Khoaele	Senator
25. Hon. Thabiso Lebeso	Senator
26. Hon. 'Maphakiso Lebona	Senator
27. Hon. 'Mabataung Patricia Mokhathali	Senator
28. Hon. Sehloho Henry Monatsi	Senator
29. Hon. 'Makholu Moshoeshoe	Senator
30. Hon. Neo Matjato Moteane	Senator
31. Hon. Seabata Motsamai	Senator
32. Hon. Richard Ramoeletsi	Senator
33. Hon. Limpho Tau	Senator

PARLIAMENT OF THE KINGDOM OF LESOTHO

SENATE CHAMBER

Tuesday, 29th September 2026

The House assembled at 10:30 a.m.

(MADAM PRESIDENT in the Chair)

PRAYER

The Chaplain led the House in Prayer

ANNOUNCEMENTS FROM THE CHAIR

MADAM PRESIDENT: Ke kopa re qaleng mosebetsi oa letsatsi la kajeno.

Ke qale ka hore re le amohela, haholo lona Mafumahali le neng le le sieo le emetse Paramente ka Komiti ea lona koana moo le ntseng le etsa li-*outreach* tsa lona, 'me re ts'epa hore le sebelitse hantle.

- Ke kopa hore ba neng ba le sieo, Litokomane tsohle tse re seng re li fuoa tse amanang le ho tloha ka *Order Paper*, tseo le tlil'o li sebelisa kaha'ra Ntlo ka mona, li teng kahar'a mechini ena ea rona e ka pele ka mona. Le tla 'ne le thusoe joalo hore le fihlelle ho tsona ka bonngoe ha re ntse re li sebelisa.
1. Tsebisoe ea pele, Litho tse Khabane, ke ho re joalokaha *Order Paper* ea lona e bolela letsatsing la kajeno re tla tsoela-pele ka

Tlhahiso ea *Honourable Senator Maama*, eo le seng le bile le e fuoe ka marang-rang hore le ikhopotse eona.

2. Tsebisiso ea bobeli, Litho tse Khabane, ke ea hore hang ha Ntlo e phomola kajeno Komiti ea Ketsa-Molao e tla kopana ka koano ka Chamber le *Ministry of Finance and Development Planning*, hammoho le Liofisiri tsa *Central Bank of Lesotho*, ho tla ts'ohla Sets'oants'o sa Molao sa *Payment Systems Bill, 2025*.
3. Ha e le hosane Laboraro la la 30 Loetse 2026 Ntlo e tla ba le Lipotso ho Matona joalokaha *Notice Paper No. 110 and No.113* e bonts'a.
4. Tafole e ntse e lokisa le Letona la *Home-Affairs* ho tla tsamaisa Sets'oants'o sa Molao sa *Public Holidays Bill, 2025*. 'Me re tla tseba hore na e tla ba hosane ka Laboraro kapa ka Labone.
5. Hona ka Labone, hang ha Ntlo e phomola *Petitions Committee* e tla kopana le baahi ba Letsoapo-le-Bolila, e le nts'etso-pele ea litaba tsa bona tseo ba llang ka tsona, tse lipakeng tsa bona... le 'Masepala.

Ba tlil'o ts'etlehela Komiti litaba tsa bona hore Matlo a bona a ile a ameha ha ho etsoa tsela e fetang kahare ho motse oa bona.

'Masepala o bonahala a sa ka a ikobela likhothalletso tse ileng tsa etsoa ke Komiti nakong eo ho neng ho buisanoa ka bothata bona. Kopano eno e tla ba kahare ho Ntlo ena ea *Chamber*, hona ka Labone ha Ntlo e phomola.

6. Tsebiso e 'ngoe hape, Litho tse Khabane, ke hore *Ministry of Justice* o entse tokiso kamor'a hore o kope thuso ho *UN* ka litsebi tsa *Constitution*, hore e tl'o etsa *consultations* le Ntlo.

E tla qala e le *consultations* tsa *College of Chiefs*, ebe *College of Chiefs* e kopane le *Senate in General*. Ebe joale ho ba le *Dialogue* ka letsatsi leo la Laboraro. Litaba tsena li re ho tloha ka la 5 October 2026, ho fihla ka la 12 October 2026 ho tla be ho ntse ho etsoa mosebetsi ono. E se e le boikeletso bo botle hore le ka hopotsanang ka litaba tseo tse neng li salletse morao.

Ba bonts'itse hore haholo le tla ameha litabeng tsa *Office of His Majesty*, litabeng tsane tseo le neng le li entse *propose* tsa *Paramount Chief*.

Hape ea boraro e le amang kaofela, e tla be e le moo ho hlahlojoang *composition* ea Ntlo ena ea rona ea *Senate*. Litaba tsena li re le ke le li etsetse *Caucus* le tle le tsebe ho ba le *position* holim'a litaba tseo. *Both* ka hare ho *College* le ka hare ho Ntlo ena le le Litho tsa Ntlo.

Next Item Mr. Clerk!

PROCEEDINGS ON SUBSTANTIVE MOTIONS AND BILLS

MOTION

MOTION 64

NEED FOR PROTECTION OF AGRICULTURAL LAND IN LESOTHO

HONOURABLE SENATOR M.S. MAAMA: *I move that this Honorable House urges the Government of Lesotho to take urgent and decisive measures to protect Agricultural Land and halt its conversion to non-agricultural uses by:*

- (1) **Strictly enforcing the Land Act 2010** to ensure that any change of land use is authorized by central office of the Minister responsible for land matters and is consistent with town and country planning objectives*
- (2) **Conducting a comprehensive national land audit** to assess the extent of Agricultural land lost through unregulated sales, illegal allocations, environmental degradation, and residential encroachment*
- (3) **Identifying, reviewing, and reversing unlawful allocations and conversions** of high-potential agricultural land to residential and other non-agricultural uses*
- (4) **Promoting sustainable settlement planning**, including high-density and multi-storey residential developments, to reduce pressure on scarce arable land.*

Ke u hlomphe, 'M'e, ke hlomphe le Litho tse Khabane tsa Ntlo ena.

Re ne re ntse re lumela, 'M'e, hore, kaha litaba tsena tsa mobu ke litaba tse kholo, tse ts'oereng Naha - hape lintho tseno lia ts'oana, 'me re ne re nahana hore Matona a amehang a tla ba teng, ele hore

Letona la ka la Puso ea Libaka mohlomong le tle le mamele hore na re fana ka boelets'i joang le ho re tataisa hore na mobu haeka joale o futuhetsoe hakana re eletsa ka tsela ea mofuta ofe!

Le leng hape ke Letona la ka la Temo. Le lona ke ne ntse ke nahana hore letsatsing lena le tla ba teng koano, mohlomong re bue litaba tsena le lona le le teng.

Ke ne ke batla, 'M'e *President* ke mpe ke qale, ebile ha ke tl'o ba motelele hakaalo, hobane ke ne ke lakatsa hore ke tle ke fe Litho tse Khabane hore e tle e-be tsona tse buang ho feta 'na.

Pele ke qala litaba tsa ka ke ne ke batla hore ke mpe ke hopotse Litho tse Khabane hore ho na le Molisa molaong ona oa 2010 (*Land Act* 2010), ka thoko ho rona, ka thoko ho *Council* tsohle tsa Naha ena, e Moholo, ea tataisang le ho eletsa Letona hore na mobu o ts'oaroa joang - 'me motho eno ke *Commissioner of Lands*.

Molao ona oa Mobu oa 2010 *Section* 12 ea oona e bonts'a hore na mosebetsi oa *Commissioner of Lands* ke ofeng. Empa ke ne ke se ke o balile mona ke balile le *Section*. Ha ke tsebe le haeba nka lieha, hobane hoa teng ke hore batho bao ebang ba lakatsa ho ea phetla ho oona, ba ka ea hobane *Section* 12 e na le A,B,C and D.

Mona ho thoe: "*The function of the Commissioner is to disseminate information to the public.*"

E tsoela-pele e re: "...to advise allocating Authorities in the performance of their duties under parts 4 and 5 of this Act..." Ka bokhuts'oanyane bo boholo mona ha ke batle le ho e toloka ke tla

tloha ke e toloka ka mokhoa o fosahetseng. Hothoe, boliseng ba hae ke mosebetsi oa hae ono oa ho phatlalletsa sechaba ka lintho tse etsahalang ka mobu, kapa ka ho beha sechaba leseling hore na mobung oa Lesotho ka kakaretso ho ntse ho etsahala eng.

E leng hore tokelo eno ke ea hae hore haeba ho na le likatleho tse ntseng li etsahala kahar'a mobu, kapa ho na le liphephetso kapa mathata, kaofela lintho tseno o tlameha a li tlalehele sechaba.

Madam President, u tla lemoha hore nakong ea khale ea Basotho e neele batho ba neng ba sa ruteha, empa ha u lemoha metse ea bona - ha ho na motse leha o le mong Lesotho mon, o phuleng, o lithotaneng; Metse ea Basotho kaofela ha eona ea khale u tla e fumana e le maralleng, matsatseng kapa lithabeng.

Basotho ba ne ba na le meralo ea bona ea hore ho ke ke hoa behoa matlo moo ho tsitsitseng, hobane sebaka seo ka bosona se khethetsoe litaba tsa temo.

Ke hobane ba ne ba utloisisa hore haeba lijo li le sieo, ha ho na sechaba seo ho thoeng sa Basotho, hobane motho ea se nang lijo, ea lapang, ha a na boikemelo, ke motho ea ka isoang hohle.

Ke ka hona u bonang nakong ea pele ea lintoa tsa bo-Lifaqane, ha lira li ne li fihla, li ne li potlakela ho chesa masimo pele. U ne u ka botsa hore na lebaka e ne e le lefeng; e ne e le hore 're ba nonyetse re ba khathatse matla, hobane ba ke ke ba loana ba lapile'. Hoa motho ea lapileng ke hore feela a phahamise matsoho a inehela.

Joale ke ne ke re, Basotho bano ba neng ba sa ruteha, ba neng ba sa tsebe letho ka meralo, ba re baballetse Naha ena hofihlela mona moo re leng teng. Basotho ba kajeno, ba rutehileng haholo, ke li-Doctor... u ka li bitsa ka mabitso a tsona, haholo ka mona ka Lekaleng la Temo teng le bona b'a ts'abehe ka borutehi!

Ka Lekaleng la haeso la *Local Government* ka mon, u tla be u fumane hore le Likh'anseleng mane ba na le bo-'Mameralo le bo-Rameralo. Ke ho re batho bano e ntse e le Makh'anselara ka mono a khethiloeng, feela ho na le barutehi ba ba tataisang hore, 'ha re se keng ra etsa tjena, re etseng tjena'. Le meralo ea hore na metse e ralehe joang, ba teng kahara Likh'ansele.

Joale empa, 'M'e *President*, re bona lintho tse re tlotlollang morao tjena. Ha u qala u bona polasi feela, u tsebe hore polasi eno le eona ho na le methati e nkoang ho re na ho tlohoa kae ho uoa kae, hofihlella ho fihloa ho li-AO mona, hofihlela ho *Commissioner of Lands*, joale a il o nts'a litokomane.

Ha u bona polasi - nakonyana feel, u tla bona polasi eno e se e pota-potuo ke motse o ts'abehang! Taba ke hore na haeba re na le batho ba mofuta ona oa barutehi, kahar'a Likh'ansele, batho ba ntseng ba aba mobu libakeng tsa temo, ke hore na ke bo-mang! Ha ho na le Moeta-pele le a mong feela a ka reng ha a bone, feela re ntse re iphetela feela, re iphethela mabaka a rona, feela mobu ha o sa le eo hohang; o fela letsatsi le chabang le le likelang! Baeta-pele le ntse le ichebela koana; Marena a Sehlooho a ea feta mono, ha a fetile bekeng

ena, bekeng e tlang motse o mocha o se o le teng, o runtse ka tsela e makatsang.

Matona a ea feta mono ho se na metse, 'me kamor'a likhoeli tse tharo feela motse o runtse mono, ka bongata bo ts'abehang!

Ke hore na naha ee re ntse re e tlohela e ea joalo - re e tlohetse re ke ke ra eletsa hore mobu oa temo oa fela! Ha mobu oa temo o fela re tl'o etsa joang, hobane, *Madam President*, ha litaba li re hlotse mona Maseru, kapa Ntate Motlotlehi ha a se a ka ntjarisa thoto ka monkhoane, a re, 'ache, u hlotsoe ke litaba tsa hau, u tlameha ho lokoloha', ke tlameha ho lokoloha ke ee haeso Ha Maama koana, Phomolong Lihlabeng.

Hoa ka ke ho re ke il'o lema hobane joale tsa moo ke neng ke fuoe boikarabello li ntlhotse, hobane li na le mathata a tsona.

Ha mobu oa temo o se o felile re iketsetsa mesebetsi ka eng? Le lona le le Bahlanka ba 'Musu, ha mosebetsi o fela mona lea tsamaea ke hona le il'o qala litaba tsa lona tsa temo, hobane chelete e teng mono temong.

Ntate Motlotlehi mono ho itsoe ke *Champion* litabeng tsa *Nutrition*, 'me ke ee ke ipotse hore na batho bana ha ba se ba tlile mona ba mo chaketse o ee a supe hore masimo a hae a hokae. Ke ho re ha ke tsebe mona moo e ntseng e le mahaeng, empa ha e le mona litorotsoaneng ha ho sa na ntho eo ho thoeng ke ts'imo. Ho jaluoe matlo mono kaofela!

Re ts'ehetsa Ntate Motlotlehi ka litaba tsa hae tsa *Nutrition*, empa e le rona re le Baeta-pele ba ntseng ba fana. Ke hobane batho bano ba ntseng ba haha mono hase baipehi, ba na le litokomane tse ba behileng.

Molao ona oa *Land Act*, kapa ke 2010, ha ke sa tseba haeba ke Section 42, o tolokile mono hore na haeba ke se ke sa lakatse hore ke... ha ho se ho fetoloa sebaka, kapa haeba sebaka seo e neng e le sa temo, haeba e se e le tlhoko e kholo hore se ka fetoleloa ho bolulo, kapa linthong tse ling, methati e lateloang ke efe! Ebile molao ona ha o fe le Likh'ansele matla a joalo. Ho thoe matla a joalo a apesitsoe *Minister* feela oa Lekala la Puso ea Libaka le Borena. Le moo e leng litaba tsa temo ha e na matla hore e fetole bolulo kapa e jale matlo. Hothoe matla a joalo a apesitsoe *Minister* feela.

Joale empa rea lemoha, Bo-'M'e le Bo-Ntate, hore Letona ha ho na Ntho eo le e tsebang. Matlo ana a ntse a runya feela letsatsi le chabang le le likelang!

Che, ha re ne re kopile hore a tl'o ba teng, re ne re re a tl'o fana ka boelets'i le eena ho re n'a litaba tsena oa li tseba na, 'me ke ka eena kapa ke ka boelets'i ba *Commissioner of Lands* na!

Madam President, ha ke batle le ho ea nako e telele, ke ne ke mpa ke leka ho bonts'a feela hore le mobu ona o ntseng o rekisoa ha ho na le botataisi ba hore na mobu batho ba ka o rekisa kapa che, joale kamor'a lilemo tse peli kapa kamor'a selemo u se u fumana motho ese e le mofutsana-futse! Masimo a bo e ne e le lioli - ba bang mehleng ena ba rekisa masimo koana, ba tl'o reka *Honda Fit* Maseru mona.

Kamor'a selemo feela *Honda Fit* e phethohile, o se a itlhophere, joale mobu o tsamaile! Motho eno ha a phelele eena feela a le mong kaha o na le lelapa, o na le lihlooho tseo a li phelisang. O boetse o tl'o baka mojaro o mong hape o boima ho 'Muso, hobane joale ha a se a le joalo ho se hothoe ke mohloli, le bana bane ba hae ba se ba tlameha hore ba kenngoe likolo hobane joale o se a hloka.

Ha re etse kopo feela, empa re etsa kopo-thabeli, *Madam President*, hore batho bana ba ntseng ba rekisa mobu ka 'nete ba hloka botataise ba 'Muso hore 'Muso o ke o thehe Komisi e ka lisang kapa ea ka ea tsamaea ea potoloha, hobane joale bothata bo bong ba Basotho ke ba hore ba tla be ba re o entse boithuto bofeba hore mobu o ntse o fela. Feela ka mahlo rea bona, *Madam President*, hore moo re neng re phela teng ho ne ho na le mabitla pel'a metse, 'me hona joale ha ho sa na mabitla a joalo. Re se re ea libakeng tse hole ha re pata bafu! Ha mofu oa hau a le teng u ntse u hloka joalo...

MADAM PRESIDENT: Potso ka Setho se Khabane *Honourable Senator Monatsi*.

HON. SENATOR S. MONATSI: Ke leboha, Morena Maama, ka ho mpha potso ena. Ke ne ke re potso ea ka e khuts'oanyane, joaloka motho a mokhuts'oanyane, ke hore na Morena oa ka oa Ha Maama a ka reng ka bana ba tlohang ba beha tlas'a mafika mona, ere ha pula li na, joalo ka ha li le ngata tjena, ebe mafika a oe, ebe a hata batho? Feela empa e le bona!

Joale Marena na moo a ka r'eng ka bona haeka batho bana e se e le bo mo-ipehi? Motho a kene tlas'a lefika feela a fihle a hahe mono. Na a ka r'eng Morena oa ka oa Ha Maama? ‘

Kataba ena ea masimo o bua hantle hore na moloko o tlang o tlo phela joang!

Kea leboha, Morena oa ka, ke eona potso ea ka.

HON. SENATOR M. S. MAAMA: Kea leboha, Setho se Khabane.

Nakong ea pele, joalo ka ha ke ne ke ntse ke cho ke re lipula li ne li ntse li le teng, empa e ne e se tsa boemo ba lilemong tsena tsa hona joale, mohlomong ke boemmo bo etsoang ke pheto-phetoho ea leholimo. Basotho ba ne ba ntse ba aha tlas'a mafika mono, feela u ne u ka fumana hore ke ngope se t'soha - ke ho re ke sooelo, hore ebe lefika lea theteha. Moraong ona ehlile a se a theteha.

E nkhutlisetsa hona mane, Ntate Monatsi, tabeng ea hore na joale batho ba le abelang hona joale, bao hothoeng ka 'nete ke batho ba libali-bali ba tataisang le eona *Council*, ba ba beha tlas'a mafika hobane e le eng, empa ba se ba bona hore litaba li fetohile hona joale? Ke eona potso ea pele.

Empa ke ne ke leka hore, Ntate, ka 'nete ha re tsebe hobane litaba tseno li ne li tlosoe ho marena.

Ke utloile eka u ama litaba tsa hore na Marena na 'ona a lumela joang? Litaba tsa kabo le kamoho ea mobu li se li le ho batho ba bitsoang ka hore ke mak'hanselara.

MADAM PRESIDENT: Ntlha ea Tsamaiso ka *Honourable Senator* Monatsi.

HON. SENATOR M. H. MONATSI: Kea u leboha, '*M'e President*, ka ho mpha Ntlha ea Tsamaiso.

Ntlha ea Tsamaiso eo ke buang ka eona e khuts'oane, '*Me' President*, ke hore haesale re nyolohela Ntlong ena e ncha ha ke s'o bone Morena oa ka oa Thaba, 'me potso ea ka ke hore na Morena oa ka oa Thaba ha a ne a loana hakaale hore ho nyoloheloe ka moo ebe o kae?

Ha re s'o bolelloe re le Ntlo ena hore na Morena oa ka oa Thaba-bosiu o hokae! Oa kula? Ho etsahala joang, re tsebe, '*M'e President*, u le mong'a Ntlo?

MADAM PRESIDENT: Ke ne ke re e ka ba Tafole e tla nkatamela e tl'o nkeletsa hore na taba ena ke tla e etsa joang, hobane, Setho se Khabane ha ke tsebe hore na u botsa ka Morena oa Thaba feela hobane e le *Chief Whip* kapa hobane a ne a loana hore ho nyolohuoe ho tluoe ka holimo?

Ke hobane ha se eena feela eo u s'u 'mone esale re fihla ka mona; ba batla ba le 'maloanyana.

Joale ke ne ke re na thahasello ea hau ho Morena oa Thaba, ho feta ba bang, ke efe ke tle ke tsebe ho araba?

HON. SENATOR S. MONATSI: Nka arabela, '*M'e*.

Kea u leboha, '*M'e*, ke be ke u hlomphe le Tafole ea hau.

E-e, 'M'e! Ke hobane ke *Chief Whip* ea Ntlo ena ebile hape ka 'nete nako eo ke neng ke ntse ke hloka bophelo ke le Setho sa Ntlo ena, ache, o ne a ntlhokometse haholo tlaase mane, ebile a re, "e-e! Ntate Monatsi ke motho e moholo ha a tle pel'a mollo ka 'nq'ena." Joale ha ke sa 'mone tjena ke re esekaba oa kula ke tsebe ho nka likhato, *Madam President*, tsa hore nke ke il'o hlaha ke il'o 'mona. Ke iphe sebaka se joalo; le hore ke ea busoa joale a tle a utloe monate oa hore ehlile o busa motho ea busehang enoa oa Tlokoeng koana oa Morena oa ka oa Batlokoa.

Kea leboha, 'M'e, ke eona taba eo.

MADAM PRESIDENT: Kea leboha, Setho se Khabane, u ntlhakiselitse hantle; ke ne ke utloa hape u ntse u re ua buseha, u buseha Thaba-Bosiu, joale ke ipotsa hore na Morena oa Batlokoa o tla re'ng. Empa, che, u bonahala u ile ua phakisa ua e lokisa.

Eo ke tla e nka haholo taba ke ena ea hore ke *Chief Whip*.

Litho tse Khabane ka 'nete Morena oa Thaba o ne a ntse a se na bophelo *for the longest time*, re mpa re sa ka ra tsebisa Ntlo, hobane kea khola re ntse re lumela hore ka li-*whatsApp group* ka mona le ile la tsebisoa, hobane ha se eena feela; le Morena oa Likhoele o ne a ntse a na le bokulo le Morena oa Taung. Ke bona batho bao re fumaneng litlaleho tsa bona tsa ho se phele hantle.

Leha ho le joalo bophelo ba bona ehlile ha bo sa le tsietsing, empa e le hore feela ba ntse ba qetelisa boikoko ba tle ba tsebe ho tla ka Ntlong.

Kea leboha, Setho se Khabane, kea kholoa ke arabile.

Empa hoa hlokahala, hee, Litho tse Khabane, ka hobane ka li-*whatsApp group* ho ne ho ntse ho akheloa litaba tseo hore ha ba ntse ba ikoka re ‘ne re ba hloele.

Kea leboha, Setho se Khabane.

U ka tsoela pele, *Honourable Senator* Maama.

HON. SENATOR M. S. MAAMA: Setho se khabane, ka 'nete ke ne ke bile ke nahana u botsa Ntlo. Athe e-e u botsa e 'ngoe e ntseng e le molemong oa Litho tsena tse Khabane.

Ke ne ke le mats'oaong ane, 'M'e, a hore batho ba bang ba tla ipotsa hore na ha ke re mobu o felile ke hor'eng. Lipatlisiso kapa liphuputso tse entsoeng tse tebileng ke ne ke li etsa joang? Empa ke re ka mahlo ha ho hlokahale hore re be re ee liphuputsong tseno tse tebileng.

Ke ne ke ntse ke bont'sa mona mats'oao feela a hore ha use u na le mofu moraong ona u se u tlameha hore u hire libese ebeu hira le litereka. Batho ba tlileng lefung litoropong tsena tse kholo kea kholoa ba 'ne ba bone hore ha ho sana batho ba eang mabintleng, batho ba bo 'm'e ha ba tloha mane feela lits'ebeletso li fela ba se ba ikela ho ea ho li-*line* tsa lijo; mabintleng ho se ho ea batho ba banna ba tla ilo ts'ela mobu le ho nka karolo mona moo lelapa lena le oeleng ka phatla. Ke ea pele.

Ea bobeli, haeso koana (ha ke tsebe libakeng tse ling) ba bang ba se ba ntse ba etsa boithatelo kapa ba ikhethela hore rona re boloka bafu ba rona holim'a bafu ba bang ba lelapa. E leng ho re taba eno e ntse

e sa tl'o ba le molemo, hobane le eona e ntse e khetholla, hobane haeba mofu oa hau o teng o il'o 'moloka holim'a e mong hothoe ebe lilemo tse itseng.

Ke ho re u kebe ua boloka mofu holim'a e mong, kaha e tlameha ebe lilemo tse itseng tse ngata tse kaholimo ho tseno tse baliloeng hore na ebe tse kae. E leng ho re ka mantsoe a mang ke menyetla e fokolang haholo ea hore bafu ba ka patoa holim'a bafu ba bang.

Ea boraro, ke ena ea hore batho ba bang ba se ba bile ba ntse ba ikhethela hore bafu ba bona ba chesoe. Taba eno ke lets'oao le leholo la hore lona re ntse re tl'o ea ho lona re rata re sa rate, hobane ha mobu o le sieo Basotho ba re leroele le roeleng ebe ba pata mofu mobung, empa ha mobu o se o le sieo ke ho pakahatsa hore ha hona moo re tla pata bafu teng ha ese moetlong ono oo e seng oa Basotho. Basotho ke batho ba hlomphang bafu ba bona haholo leha a se a timetse. Mosotho a kampa a sala a se na letho, feela a bona hore mofu oa hae o bolokiloe ka tlhompho le tlhompheho. A ka tela sohle sa hae ho bona hore mofu oa hae obolokoa ka tlhompho le tlhompheho.

Ke e 'ngoe ea lets'oao la hore le moetlo oa rona o tl'o ameha. Mosotho o re moetlo ha o felisoe, oa iphelisa. Oona ona oa ho pata bafu ka hlompho le hlompheho eno ea hore rona re ba pata mobung o tl'o felloa ke nako, hobane joalo ka ha ke bont'sitse batho ba se ba ntse ba chesa litopo tsa bona, ba inkela molora feela. Ke sesupo sa hore mobu leha re ntse re iphapanya o na le mats'oao a hore o ntse o qepha letsatsi le leng le le leng.

Ke ne ke rata hore ke tle ke tle mona, *Madam President*, ho re joale e 'ngoe ea tlokotsi e kholo eo ke sa e tsebeng hore na eona e laoloa ke melao efe Ke hore ke ne ke ile ka re ke batla lipatlisiso hore na hantle-ntle batho bana ba reka- u- rekise bona hantle-ntle ba laoloa le ho tsamaisoa ke molao ofe. Ha kea fumana, 'M'e, hore na ba tsamaisoa ke eng.

Batho bano ba reka mobu ka mokhoa o phahameng, ka mokhoa o makatsang. Mobu oa Lesotho oa fela. Ba reka, ba nka ho mafutsana ba il'o rekisa bona ba etsa ka liphaello. Ke ho re mobu letsatsi le chabang le likelang oa fela, 'me haeba batho bano ba ke ke ba laoloa, ebe ho na le melao le melaoana e ba laolang ka 'nete e tla re ha re phaphama mobu o be o felile.

Maoba mona ho ne ho fetisoa molao mona – ha ke sa hopola ho re na e ne ele Sets'oants'o sa Molao kapa ke *Amendment* ea molao ofeane e neng e bont'sa hore ho se ke hoa ba le molata o tla khetheloa botsamaising ba Senate, ho se ke hoa ba le molata o tla khetheloa bolaoling ba sesole sa Lesotho. Ba tla nkhopotsa hore na hana ha re ne re fetisa Sets'oantso seno sa molao na e ne e le sa Likhetho kapa e ne e le sa eng. Ho se ke hoa ba le molata o tla khetheloa bolaoling ba sepolesa - ke ho re li-*position* tsena tse holimo kaofela hoa tsona naha ea Lesotho e ne e katetse hore!

Mohlomong ekanna eaba ho ne ho bonoe mathata a ileng a hlaha, ho re li-*position* tseno tse holimo ho se ke hoa ba le motho ofe kapa ofeoa molata a khetheloang ho tsona, empa joale re siile ena ea mobu. Ena ea mobu e kotsi haholo, hobane le batho ba tsoang ka ntle ba ka fa

bana ba ka hare ho naha - ba bang ba se ba bile ba ts'oere le bojaki ba mona - ho re, 'lona le reke mobu o mongata feela, rona re tla tla kamorao!'

Joale ke re na 'Muso ona o hlokometse hore taba ena ea mobu e kotsi haholo, hobane re ka ba ra jakisa kapa mobu oa ba matsohong a batho ba fosahetseng, 'me ba ka behang naha ena tsietsing.

Ka mantsoe a mang ke ne ke re, 'M'e, le eona ena ea batho ba - reka-u- rekise - hee! E re behile tsietsing e t'sabehang!

Ha hona motho a reng batho ba se ke ba rekisa mobu oa bona; ke mpe ke hlake mona hore batho ba rekisang mobu oa bona nakong ea pele rona ha re ntse re hola ho ne ho ntse hona le hore mobu o fanoe, feela o ne o hirisoa. Ke ho re ha motho a hlahetsoe ke tsietsi, joaloka banna bane ba haeso ba neng ba tsoa *from li-mine* koana, mosali oa hae o ne a letsa feela a re, "hela! 'M'e 'Manyeo mona o hlahetsoe ke bothata ba ne ba kopa na u ka thusetsa joang?" Ebe o re, "bona ba ne ba re ke thusetse ka mokhoa oa mofuta ofe?" Haeba ba batla ebe khomo o ne a nts'a khomo ka mono. Feela ho na le litumellano tsa hore khomo ena kapa haeba ke nka lefu ka kakaretso lit'senyehelo tsa ka ke tsena, 'me ke tla lema t'simo ena nako e kana.

Ke ho re ke lintho tse neng li ntse li etsahala. Leha a e rekisa feela mong'a eona a batla chelete - ho re, ke batla chelete feela ke e batla ka lilemo tse kana. Mobu o ne o ntse o re baballetse, hobane o ne o ntse o le ka hare ho matsoho a Basotho. Ka linako tseno mobu o ne o ntse o tsamaea o hirisoa, feela o ne o sa rekisoe. Joale ona ehlile o tloha ho bona ho hang-hang; motho o sala a itlhophere.

Ka morao ho nako, 'M'e *President* re il'o fola mane e ba *line* Lekaleng la *Social Develepment* e le hore ha re sana letho re se re le bafutsana. Re re 'Muso o re rutele bana, re re o re etsetse hona le hoane, hobane ha re ka ba ra ba le botataisi le boelets'i bo neng bo ka re thusa hore ka 'nete leha re rekisa re mpe re hirise mobu e le hore o tle o 'ne o sale o le teng le melokong e tlang ka morao.

Ka mants'oe a mang ke ntse ke re 'Muso oa rona oo re o khethileng ha o nke boikarabelo. Batho bana ba tlameha hore mobu ona oa bona o ba phelise feela, o se ke oa tloha ho bona ho hang; ba o hirise o fetele ho batho ba bang ba ka bonang hore ba etsa tlhahiso e ntle ka har'a masimo a joalo.

Joale ena ea hore mobu o tlohe ho bona hohang ba sale ba itlhophere, joale ebile ba se na le botataisi - motho o tla o joetsa feela hore ke thepa ea hae o feta tsietsi! Ka morao ho selemo ha a sana letho, 'me e se e le bona batho ba motse ba seng ba ntse ba thusana hona mono moo a neng a re liqeto tsena ke tsa hae, thepa eno ke ea hae.

Ka mantsoe ano ke ne ke re, 'M'e *President*, le eona ena ea reka - u-rekise ka 'nete e ke e koaloe ka mokhoa oo - ha re re batho ba se ke ba etsa *business*, feela e ke e hlake ho re na ba etsa *business* ea mofuta ofe. Le bona batho bana ba rekisang ho re na le bona ba fumana eng, hobane batho bana ba etsa li-*profit* tse ngata ka mokhoa o makatsang ka mobu ona, feela joale ba ntse ba inkela ona feela ho Basotho ba ba qhekella. Ha ke batle ho sebelisa lents'oe "qhekella" hobane mong'a thepa eno o lumellane ka eona hore e ee ho eane.

Ka mants'oe a mang ke ne ke re, *Madam President*, litaba tsa ka li hakana.

Kea kholoa e 'ngoe ke eona ena ea hore haeba 'Muso mobu o se o ntse o fokola, joale ke ona oo re jetseng matlo mobung oa temo, e ne e ka ba bohlokoa hore le oona o phahamele mapoqo, hobane liofisi tse teng hona tjena mohlomong 'Muso o ntse o batla ho rala nakong ea lilemo tse 30-50, empa joale ho tla be ho se ho se na mobu.

Bohlokoa e ne e ntse ele hore moo ebang hona joale mobu oo re neng re ntse re na le oona, le Makala a na le oona ke mobu o moholo ka mokhoa o makatsang. Ha u hlokomela o tla fumana hore meaho e hauoang ke e pharalletseng. E leng ho re ka mants'oe a mang ha ho sana moralo o mong o ka etsoang, haeba jarete ea 'Muso e tla be e tletse meaho e pharalletse ho se na meaho e eang holimo.

E leng hore ke nako hona joale - esitana le batho ba ahang hore batho bana ba rupeloang likolong mona ba mpe ba rupeloe ka thata le hore joale maemo a fetohile. Moaho oane oa rona o neng o pharalla feela ha o sa na nako le *li-room* tse 'ne li se li tlameha hore mohlomong li ahoe li ea holimo sebakeng sa ho baballa mobu oa rona le oa majarete.

U tla lemoha, 'M'e, hore ha ke ntse ke re mats'oao a mangata ke hobane mobu nakong ea pele ea marena ho ne ho akhelo a lejoe; Basotho ba ne ba re morena o ne a akhela lejoe feela a le betsa ebe moo le fellang teng u tsebe ke jarete ea hau. Ha li sa le eo lintho tseno, hobane le sechaba se ntse se ata khafetsa-khafetsa! Ba ntse ba ngatafala batho 'me le libaka tsa rona tseo re seng re li fuoa hona

joale tjena li se li batla hore linotloe-notloe e le hore li re lekane bohle, 'me ha ho le joalo ka mants'oe a mang moaho ono o pharalletseng e hlile o tl'o tla o ba le bothata ha nako e ntse e ea. E leng ho re bana ba tla be ba se ba sena mobu kapa ho se na moo ba le mang teng.

Ka mantsoe a mang, 'M'e *President* kea kholoa ke tla qetela tsena tse ling ha ke se ke phutha liqola tsa kobo ea ka. Ke tle ke fe Litho tse Khabane re ke re eletse 'Muso le ho o tataisa ka litaba tsena tsa mobu.

Ke ne ke re hona le ena ea lekhalo la batho ba etsang lipolasi. Che, ha kea e batla hakaalo, feela ke utloile hore ekare ho na le lengolo le tsoang le eang *Council*, *Council* e etsa lengolo le eang - -e-e, lengolo leno le tloha motseng. Sehoai sea tsamaea se ee ho *Community Council*, joale *Council* e etsa lengolo le eang ho *Resource Centre*, ebe *Resource Centre* ea tloha hape e etsa lengolo le eang ho *DAO (District Administrator Officer)*. Joale D. A. O. o etsa lengolo le eang ho Commissioner of Lands moo ho ilo ntšuo litokomane tsa hore batho bao, ba be ka hare ho masimo ka mono.

Rona hona joale tjena re ka sheba hore mohlomong Lekala la Local Government ke lona le tlohetseng meralo, empa le la Temo le ea hlaha le phunyellelitse, hobane lipolasi tseno ha li qala li ba teng feela, uo tla bona ho se ho runya motse o mocha., mong'a polasi eno ka mantsoe a mang e se e le eena Morena oa mono, hobane. Hobane kKka nako le motsotso feela uo tla fumana polasi eno e se e tletse motse.,

Ke ho re ka mantsoe a mang Makala ana a mabeli a ne a tlameha hore a kopane a ke a shebisane litaba tsena, hobane e 'ngoe tšenyo e potlakileng ke eno ea Lekala la Temo, eo ba hlahang ka Lekala la Temo, ha rona re lebelletse hore litaba tseno li tla hlaha ka Lekala la rona la *Local Government*, joale ha li etsoe joalo, li ajoa ke Lekala la Temo ka nqa eane 'me ntho ena e ntse e ata ka ntho eno ea Lekala la Temo.

Ka'nete, 'M'e, ho joalo hobane le haeba ke liphala, empa liphala tsena li ntse li tlameha hore ebe tseo e bang ho reriuoe hore phala e be teng mane, e seke ea il'o koenya mobu oa temo.

Ka'nete, 'M'e, ke re ke bona ekare ke li otlile, ka'nete e se e tla ba ho phutha liqola tsa kobo ea ka, empa kakaretso ea litaba tsa ka ke hore 'Muso ha o kopane le Marena a Sehlooho.

Marena a Sehlooho ka'nete ha ho na le motho ea ka reng ha a pake hore, mobu ha o ntse o le matsohong a Marena tšenyo e ne e se kana. Motho e mong o tla re chehe Sechaba se ne se so ate, empa ba ne ba na le taolo le khalemo le botataisi holim'a mobu. Hona tjena ho qhanollotsoe feela.

E 'ngoe eo ke e lebalang, *Madam-President*, ke ea hore sona Sechaba seno ha se thusetse le ho sheba, joale ka ha re re *Commissioner of Lands* ke eena eo eleng moalosi oa batho bana ba Mak'hanselara. *Council* tsena kaofela hoa tsona, le hona mono, 'M'e,' litefiso tsa teng ke tse boima bona bo ha esale, tse imetseng Sechaba sena.

Regulations tsena tsa 2011, ha u sheba Third Schedule, li bontšitse hore na litefo tseo batho ba tlamehang hore ba li lefe ke life ha ba ea litšebeletsong. Joale empa re maketse, Ntate, hobane joale ke re ha ho sa na motho ea lisang batho ba na hore na ba ntse ba nepa.,

Batho ba patalisoa M800. 00 ha ba il'o hateloa litša; ho thoe ke tsa lesheleshele. Joale empa ke lesheleshele le sa hlaheng ho *Regulations* tsena tsa 2011. Ke ho re ka mantsoe a mang, mofutsana haeba a se na M800. 00 kapa M700. 00 a ke ke a hateloa, empa Molao o bontšitse hore na litsamaiso le litefo tsa ha motho a fumana litšebeletso na ke life.

Joale ke re ka'nete Ntate Letona le Khabane la Puso ea Libaka Ntate Seetsa, ha a hlokomele litaba tsa mofuta ona, hobane le Sechaba se ea hanyapetsoa ka litefiso tse boima ka mokhoa o makatsang.

Commissioner of Lands ke eena eo re mo shebileng hore joale o tlameha hore a eletse Letona hore na ha ele mona maemo a le tjena, ho tsuoa le hokae ho pholosa Sechaba sena.

Molao ona oa Land Act 2010, o ile oa fokotsa matla a Marena mono: ho se ho thoe Morena a ka etsoa ka litherisano, joale le tsona litherisano tseo ha li ea hlaloso hore na li qala ho kae, li fella hokae. kae.

Ke hore eona ntho ena e ntse e tlameha hore e etsetsoe khang ea hore na litherisano ha ho na le motho ea iketsetsang ka thoko - hore na

litherisano tsena na ho etsahala joang ka tsona tse hlalositsoeng ka har'a Molao ona oa Land Act oa 2010.

Libakeng tse ling ba ntse ba iketsetsa lintho tseno tsa bona feela ka thoko le Marena a sa tsebe letho, ba makala feela ha lintho li ntse li etsahala le meralo kapa lintho tse kholo li se li hlaha feela.

Joale ke re le 'na mona ha ka ke ee ke hle ke li thibe haholo, ke li khalemele, feela ka nako e 'ngoe li se li etsahetse, ba se ba khutla ba qala bocha, hobane joale ba se ba utloa hore Sechaba se re “uo ke ke uoa kena mono ntle ho Morena oa Sehlooho”.

Joale libakeng tse ling haeba ho se na ntho ea mofuta o joalo, e ba bothata bo tšabehang, hobane joale ba itsoella pele feela. Lekala lena la Mining uo tla fumana ka nako e 'ngoe le itlela ka lintho feela, motho ao se a bile a tla le lengolo la hae a le hlahisa hore oke se ake fuoe license ke ena, ka thoko ho Marena.

Ka mantsoe a mang ke re, 'M'e' e ne e kaba bohlokoa ha Makala ana a mabeli a ka kopana, feela a se ke a kopana a le mang feela, Marena a Sehlooho a be teng litabeng tsena tsa mobu, hobane ba alositse Sechaba mane, ba alositse mobu ona, ke batširelletsisi, e ntse ele batširelletsisi boa oona le hona joale.

Ka mantsoe a mang ke re, 'M'e,' ke tla bua litaba tsa ka mohlomong ha ke phutha liqola tsa kobo ea ka.,

Kkea leboha.

MADAM-PRESIDENT: Point of Order, Setho se Khabane.

HON. SENATOR S. MOTSAMAI: Madam-President, Point of Order eo ke emang ka eona ke hore u ne u ile ua etsa qeto ea hore re sebelise lintlha tsena, ke hore ntho ena e ka pelak'a ena, hobane litokomane li teng ka mona.

Joale ke qhololitsoe ke Morena ua ka mona ha a re na hana na Molao oane oo re o fetisitseng na ke ofe, joale eba ke 'na eane ke mathela ka moo ho ngotsoeng litokomane ke il'o batla.

Ak'u shebe ka litokomaneng ka mono, hle, *Madam-President* hle, u tle u bone, u fihle u shebe ntho e ngotsoeng *Parliamentary Powers and Privileges Act 1994 (11th) 27*. E shebile tlaase! ke ho re e thulametse ka mona.

Joale ebile ke litokomane tse peli, ke eona feela le Standing Orders. Ha ba etse load tsenae tse ling, Madam-President.

Ka'nete ak'u e phetle, *Madam-President*, u ke u e bone feela. Ke ho re re bala joang ntho e thulametseng ka moo? Ke ema kae eona eno hore e se ke ea re ha re ntse re botsoa - ke ne ke re ke thusa Morena oa ka ke sheba ka pelenyana, hobane ha u arabela Morena oa ka oa Quthing, u ile uoa re le litokomane li teng ka mona. Joale ke ea ka mane, ha ho na letho.

Kea leboha.

MADAM-PRESIDENT: Ke lebeletse hore Tafole e tla atamela e tl'o ntjoetsa hore na litaba tsena li ntse li tsamaea joang., Kke bona ba ntjoetsitseng hore litokomane li teng le hore li ntse li etsoa load ka mono.

Setho se Khabane, kea u araba joale ka phatla e phahameng, ke re, joale o ka ha ho bonahetse hore kannete Litho tse Khabane re ntse re ithutang ho sebelisa mechini ena, 'na ke mona, Ntate Patsi ha a atamela pelak'a mona a mpontša, ho na le litokomane tse ngata ka mono.

E re ke khutle ke tle ke u tataise hore na ho uoa ho kae le ho kae., Ee re ba hle ba u thuse. Li ngata hona hoo, ho na le li-Act. Le eona ena eo u ntseng u e batla e teng ka mono. Ea ka e shebile holimo. Ke mang eo e mong eo ea hae e shebileng tlaase, ntle le Setho se Khabane? Ke lona le e entseng letho, Litho tse Khabane! Ebe ke, hoban eng ha e shebile tlaase?

Ke se ke sa kene ka mane ka ho *documents*, ehlile e teng eno. Ho itsoe ebile phoso, joale ke bona eka makherenkhoa oa rona ke eane ea tla re thusa hore e shebe holimo. Re kene ka ho li-Acts, joale ha u e etsa ho tla hlaha tsona litokomane tsena kaofela.

U li bone akere, *Honourable Senator*?

Ke bone Morena Peete a thabile hore u khona ho mo thusa, kahoo ak'u mo thuse hore le eena a khone ho e fumana.

Honourable Senator Peete.

HON, SENATOR P. L. PEETE: Kea leboha, 'M'e, kea u hlompha, ebe., Kkke hlompha Bahlomphehi Litho tse Khabane tsa Ntlo ea Mahosana. Feela ekaba phoso e mpe ha nkae ka etsa omit ho hlompha Mohlomphehi *Vice-President*.

Ntate Au kea u hlompha, Ntate le Litho tse Khabane tsa Ntlo, le lona Tafole, 'me.

Ka ho fetisisa ke rata ho hlompha Morena oa Sehlooho oa Manonyane Ntate Maama.

Ke ithuta hore, Ntate, har'a litaba tse ling u motho ea nang le chebelo-pele haholo. Kapa ha e ba joang ekaba hore u motho ea ea mamelang likeletso; batho ba hau ha ba bua le uena u'a utloa.

Taba ena, Ntate, eo u e buileng mona e re ho rona ha re u sheba, re bone Moeta-pele ka hare ho Sechaba ea nang le tsotello, ea nang le chebelo-pele.

Re phela nakong e mpe haholo hona joale Sechabang sa haeso sa Basotho, moo Baeta-pele ho se nang moo ba behang Sechaba teng, ba ichebile bo bona.

U nthruta hore, Ntate, ka Motion ona oa hau, nako le nako u nahanela Sechaba sa Basotho, u nahanela Sechaba seo u se etelletseng pele, eleng Sechaba sa Manonyane.

Ke rata hore ke lahlele Potso eo e le tlang ho tsamaea le inahanela eona le le Babusi kapa le le Puso eona ena ea Ntate Matekane kapa ea Ntate Motlotlehi, ho re.

Na re hlokometse hore ho na le lintho tseo ho thoeng ke needs and wants?

Ke lintho tseo, Madam-President, ke sa tsebeng hore na u tla li feteisetsa joang ho Motlotlehi ha u ntse u ipuo a le motho ke ntse ke bua le sa 'mamela.

Ke re molaetsa ona le o ise ho Tona-Kholo le Motlotlehi kapa ke lule, hobane le hona joale ke ntse ke bona hore u ntse u sa nkutloe? Ke eme hore u tle u mphe attention? Ke rialo hobane ho ea hlaka hore litaba tsena tseo re ntse re li bua ka mona, le letho ha ho na moo le li behang teng!

Kkapa, Ntate *Vice-President* u tla li nka ebe u se u matha ka tsona, Ntate?

Ke ne ke re ho na le lintho tseo ho thoeng ke li-*needs* le tseo ho thoeng ke li-*wants*. Ke taba ea hore na ha re le naha, 'M'e 'Mamokitimi, ha re etsa Molao re ou etsa hobane re o batla kapa re o hloka?

Ha ho etsoa Molao ka hare ho naha ee ea Lesotho ea Ntate Motlotlehi, ho etsoa mMolao hobane re oo lakatsa, ele hobane joale re bone batho ba bang ha ba o etsa kapa re etsa Molao hobane re o hloka?

Ke bua litaba tsena hobane ha ho tla fetisoa Moalaoa ona oa Mmobu kapa ona oa Local-Government, oane o pheutseng Marena oa a rahela morao-rao koana, taba ke hore na re ne re hloka Molao oo ka sebopeho see seo o entsoeng ka sona?

Morena oa Ha-Maama o re Marena a se a le morao koana tsamaisong ea mobu, 'me ntho eno re e ithutile eona. Re ne re ile ho workshop ea matsatsi a mabeli kapa ea letsatsi about a month ago, moo batho ba na ba fihlileng ba re manollela rona ba bang re ntse re ile le

khonngoana holimo, re nahana hore mobu o ajoa ke Morena and then u romella motho enoa eo u mo abelang mobu ho *Council* hore *Council* e il'o mo etsetsa litokomane.

Re ne re nahana hore litokomane ke ho mo hatela ho tloha ka nqa ea Boroa ho tjeka o ea Bophirima, o etsa *demarcations* tseno tseo li tla be li entsoe measure hore na ke boholo bo bokae.

Only to find hore re ntse re lahleha. Motho eo eleng eena ea abang mobu ho latela Molao ona oa Mmobu, ke Council. Motho ea amohang motho ea filoeng mobu ke Council! Ho thoe Morena eena a ka rerisoa. Ke ho re ho thoe Morena a ka rerisoa!

Moo ntlha ea ka e leng teng ke hore na *what are the functions of Chiefs here in Lesotho?* Mosebetsi oa Marena ke ofe moo Lesotho? Haeba Morena ha a abe mobu, ha a amohe mobu - mosebetsi oo o etsoa ke *Council*?

Ooo eleng oa Morena ke mosebetsi ke ofe, Ntate Motsamai?

Ke batla ho lumela hore ha ho thoe ntho ke leboella, ho buuo a ka ntlafatso ea Sechaba. Eo le eona ntlafatso eo eo e ntseng e ama mobu, eo le eona ho latela Molao ona oa mobu oe reng e etsoa ke Mok'hanselara.

Ke batla ho utloa feela hore na hoo eleng oa Morena mosebetsi na ke o feng, re khutlele mateanong a litsela. Haeba ho ntse ho na le bohlokoa ba hore Morena..., mona re tlameha hore re etse *face reality*, re thule 'nete ka phatla. Haeba bohlokoa ba Morena bo ntse

bo le teng moo Lesotho bophelong ba Mosotho e mong le e mong, hoban'eng re sa bo sebelise bohlokoa ba Morena?

Joale 'M'e haeba bohlokoa ba Morena ha bo eo, *why* re sa etse *do away with* Morena? Re tlameha hore re etse *face reality*, re se ke ra etsa *back and forth*, ra ea pele, ra khutla ho se na *progress*. Re tlameha hore re bue 'nete, hobane ho patala Marena - hona joale Ntate Tona-Kholo o qeta ho ekeletsa Marena lichelete. Ke nka ho re li ho hlaha Mokotleng o Moholo oa Sechaba, ho sebelisitsoe chelete e ngata haholo ho etsa mosebetsi ono.

So, if Marena ha a hlokahale, *why do we need to spend that much* re le naha? Mosebetsi oa Morena ke ofe, Morena oa ka oa Ha-Maama? Haeba Morena ha a abe mobu, Morena ha a amohe motho mobu! keitse *li-needs and wants* -, *why* re ile ra etsa Molao oo o behellang Morena ka thoko? Na re ne re o hloka kapa re ne re o batla re le naha?

Ke hobane ke bona eka ha re ne re etsa Molao ona, re ne re sa itlhopha hantle.

Ke ema mona hobane ha ke tlatse *Motion* oa Morena oa ka oa Ha-Maama, ke bona eka re ne re sa etsa boitlhopho bo botle ha re etsa Molao ona.

Eo e neng e le Letona la Local-Government ka nako eno ke belaela hore e ka 'na eaba o ile a rura, kaha mohlomong ho na le ntho eo a neng a e koatetseng a le ho *process* ea ho soetsa *whoever* ea neng a batla ho mo soetsa kapa bao ebang o na batla ho ba soetsa.

Ha ke bone eka o ile a etsa boithuto bo lekaneng ba hore na Molao ona oa Mobu o tl'o sebeletsa Lesotho.

Hona joale ha o sebeletse Basotho, ke batla re bue 'nete feela re tšabe Molimo.

Workshop eo re neng re le ho eona mane, ena eo ke bolelang hore re bile le eona nako ea khoeli or so e fetileng, e ne e le hobane *Commissioner of Lands* a re o bona eka ho boima, ha ho sebetsehe ha bobebe ka Ofising eno eo a leng ka hare ho eona ho sireletsa le ho etsa *administrate* litaba tsa mobu mona Lesotho. O ne a sa bue ntho e oelang marung, o n'a bua ntho eo re ntseng re e bona.

Ntate Monatsi, haeba re phela moo Lesotho, o na bua ntho eo re ntseng re e bona.

Morena oa ka oa Leribe ba le babeli (le oa Tsikoane, Peka le Kolbere ba le babeli), ba lla seboko sa phohomela, (ese hobane ke re ke itšiea ka ntle, le 'na).

Batho bano ba ea ka hare ho masimo mohlakeng, ke ho re Mohlakeng moo eleng moo ho nts'uoang lijo tsa sechaba, motho o fihla a haha mono ho etsoa li-foundation, ho etsoa li-*foundation* masimong, moo re fetang teng letsatsi le letsatsi re bona!

MADAM PRESIDENT: Honourable Senator, ke kopa u k'u kobe feela nke ke etse *announcement* e 'nyane feela.

Re tsebisoa hore ho na le bana ba sekolo ka holimo ka mane ba re chaketseng, Litho tse Khabane, ba tl'o bona ka mona ka Ntlong le Lipuisano tsa lona. Ho thoe ba tsoa Potomane Primary School,

Quthing, me ho bile ho itsoe ho na le ba bang bao etlare ha bana ba tsoa ebe b'a kena, le bona e tla re ha ba se ba le teng ke tla etsa *announcement*.

Ke mpa ke re feela re ba amohela hore le ba bonts'e hore le bone hore ba teng, ka ho ba fa mahofi.

Kea leboha u ka tsoela-pele, Setho se Khabane.

HON. SENATOR P. L. PEETE: Kea leboha, *Madam President*.

Ke ne ke re, 'M'e, nkile ka utloa ho thoe ka nako e 'ngoe selemong se fetileng ho thoe *District Administrator* e mong o ile a nkana ka lifeisi le Mokh'anselara, ba mulana ka lifeisi mono e mong a ba a tsoa 'mokola ho tsekoa mobu o ntseng o fanoa, *and* o fanoa ka mokhoa o seng *proper*, joale batho ba na ke bona eka ba ile ba buisana nako e telele ba ntse ba qekisana, 'se ka 'na etsa tjena u ntse u fosa! Hela se ka 'na etsa tjena u ntse u fosa', eaba enoa e mong o qetella a lata enoa e mong a ikisa ho eena, a fihla a mo kenya makotofa.

Ke ho re pelo ea re tlepe! Eaba ha a sa tsebile hore na ho ile hoa etsahala joang, ele DA a mula Mok'hanselara, hobane ba iketsetsa lintho feela.

Joale ke ne ke re uena, 'M'e *President* le uena Ntate *Vice President*, taba ena e hloka ho nkeloa bohato bo boholo haholo, ke mokhoa ona e ileng eare ha ke qala litaba tsa ka ka mona, ka thoholetsa Morena oa ka oa Sehloho oa Ha Maama ho re: 'na, Ntate, taba ee u ile uoa e nahana joang, hobane bo 'nete ba taba ke hore le ha re sa bua kahar'a Ntlo ena re buile ebile re thotse, re ntse re leka ho eletsa?'

Uena bohlale boo Morena Molimo a ileng a u fa bona, boeo e kang ba Morena Salemone e ile eaba hore u tl'o tla u bua taba ena kahar'a Ntlo ena ea ketsa- Molao, u e letse Puso ena Basotho ba mametse, e leng hore lehaeba ba ka ikhethela ho se nke keletso ena ea hau, uena oa hau mosebetsi sechaba sa Basotho le sechaba sa Ha Maama sa be se utloile.

Ke ne ke re, Ntate Maama, re ke re hopotsane re le Basotho hore na moo Lesotho ho kile hoa etsoa lipatlisiso, Morena oa ka oa Sehloho oa ha Majara, hore na sechaba sa Basotho se hloka lijo tse kaeng masimong selemo le selemo? – Ha ho e-s'o etsahale ntho e joalo! 'Na, che, ha ke s'o bone Mats'ekheng mane re botsoa kapa ke bona batho bao ho thoeng ba ntse ba etsa *research* ea mofuta o joalo, hore na re le sechaba sa Basotho re hloka tlhahiso e kae, re hloka lijo tse kae tse ka re etsang *sustain* hore re phele nako ea selemo kapa tse 2, kapa tse 5!

Kapa re iphelela ka Pesalema feela ea David.

Re ntse re re re tla bona haeba – ntse re re re feela, Morena, re ba ha u k'u mp'o u re sireletse, u etse hore lijo li be teng?

Oa tseba nako ee, Morena oa ka oa Tsikoane, Peka le Kolobere, haesale nako eane, eo ho thoeng lijo li ne li oela e le 'Manna, li oela li hlaha holimo!

MADAMA PRESIDENT: Morena oa ka oa Mats'ekha, ke kopa u ke u kobe hanyane ho na le ba bang baeti ba lona ba seng ba kene, ho thoe bona ba tsoa Qhoalinyane Primary School, Qacha's Nek, ba tl'o

bona Paramente ea Lesotho. Ba bile ba chakile ho tla utloa litaba tsa lona, Litho tse Khabane, ha re ba amoheleng le bona.

Rea leboha, joale u tla be u se u phahama ka eane ea Davida, u re joetse na e reng!

HON. SENATOR P. L. PEETE: Ke ntse ke re ke e sheba ka mona ka litokomaneng.

Ke ne ke re-moo ke neng ke le hona teng, *Madam President, before* Ntate a nts'itisa ho tsoela-pele hantle, ke mane moo ke neng ke re na re kile ra etsetsoa lipatlisiso kapa liphuphutso tsa hore na re le sechabana sa Basotho - ke ee ke utloe hanyane ho thoe *we are about 2, 2 Million.*

Ke ho re na haeba re ba kaalo, hoo ho bolela hore sechaba sa Basotho, see se moo Lesotho feela kapa le bale ba kantle; le hore na haeba re ba kaalo re hloka ho hlahisa lijo tse kae hore re tsebe ho iphelisa, ka nako e kae?

Ke hobane linaha tse nang le puso e ntle, tsa babusi ba sa ichebang bo bona, hoa shejoa hore na lelapa ka leng le ja poone e kae, ka nako e kae, hoa shejoa, Mots'oeneng, hore na mane lapeng le ja makopokopo a makae, uena le Mofumahali le bana, a poone ka nako e kae. Le jelella ka lebeso le lekae haeba e le lebeso *for* nako e kae.

Joale rona mona Lesotho ka'nete le mpa le hanne feela ha ke re re iphelela feela ka Pesalema ea Davida, ha re tsebe hore na hosane re tl'o ja eng. Ke ho re ha re tsebe na hosane lijo tse teng kahar'a naha ka mona – hobane ha ho na lisiu

Ha re hopotsaneng, Morena Leabua (Moea oa hae o phomole ka khotso) mehleng ea hae ho ne ho e-na le lisiu tseo a neng a li entse seterekeng se seng le se seng.

Ke lisiu tseo ho neng ho bolokoa *grain*, ho ts'eloa ka mono, lijo- thollo li ntse li ts'eloa, re tseba hore ha ho nako eo ho ka thoeng lijo li felile ho hang!

Hona joale ha re tsebe hore na re bokelletsa lijo tse kae. Ke ile ka utloa, ke 'nnete ho na le nako eo Ntate Tona-Kholo ho neng ho thoe o bula polokelo eane ea lijo eane e mane – Ntate Motsamai, Ha Foso.

Taba ke hore na e tl'o boloka lijo tse kae, tse lebeletsoeng hore li tsoe hokae? E 'ngoe e le ea pele ea bohlokoa haholo-holo, ke hore na u tl'o boloka lijo tse kae, tse tsoang ho kae?

Madam President, hopola, 'M'e, taba ena hore ke ea tseba hore u e tseba hantle uena le Ntate *Vice-President*, 'moho le Litho tse Khabane, hore lijo tsena tseo re ntseng re li ja hona joale, phoofo eo re ntseng re e ja, mabele ana ao re ntseng re a ja, a tsoa Ukraine.,

Ke liphallelo tse tsoang koana linaheng tsane, joale hona joale batho bano ba hlahisa lijo ba le tlas'a khatello e mpe, hobane ke lintoa tse hanang ho ea moriting, ba lema ba ntse ba fetlama, ba kotula ba ntse ba fetlama, ha ba ntse ba kotula, ba bang ba ntse ba e shoa!

Lijo tseo tseo ba ntseng ba li kotula, li tla Lesotho re tl'o tla re phalleloa ka tsona mona Africa. Batho bana ka lebaka lona lena la hore ha ba ntse ba sebetsa, ho ntse ho loanoa ho luma lithunya, likanono li ntse li boma, taba ena e etsa hore mosebetsi oa bona ebe

mosebetsi o tlokotsing haholo hoo ba reng ntho ena eo re tl'o tla re e nts'a mona - *the little we are going to produce or take out from these* e le *our yield* re lokela *wherever* moo e eang, re e turise haholo hobane e tsoile lipakeng tsa majoe, bana ba batho ba ntse ba e shoa!

Poone eno e tsoang mono, ena eo re phalleloang ka eona kapa ena e romelloang mona Africa, e se e tura haholo. *Loaf* eno eo re e rekang mono, e tsoa korong e tsoang ho batho bano, e se e re turela haholo hoo mosali oa Mosotho oa Mohlolohali eo ho se nang moo a nkang teng, a tla thatafalloa ke ho reka *loaf* eno.

Ke hore ekaba eena motho ea joalo, kapa monna oa Mosotho eno, a seng a le lilemong tseo a seng a se na lebelo la ho matha kapa lona la ho baleha kapa la ho nka kharafu kapa la ho ts'oara mohoma.

– Ho hobe hona joale, li penta k'hona (corner)- ke ne ke re, ho hobe hona joale.

Joale ke ne ke re, 'M'e, haeba rona ka bo rona re its'itisa ho hlahisa lijo hobane ho sena Governance e otlolohileng, re ba seng ba ntse ba ea timelong, hobane haeba moo re lokelang ho hlahisa lijo teng, eleng masimong, ho runya mek'huk'hu joale ka ha Morena oa ka Ha Maama a hlokometse joale a hlokomelisa 'Muso ona, joale ke mo tlatse hore ntho ena eo a e buang le 'na ke e bone, ke hore na re tl'o etsang joang ho ea pele, re tl'o phela joang?

hHaeba masimong moo, moo re reng re re re hlahisa lijo tseo re reng re iphepa ka tsona...

Ke, hobane ha u ka re uoa sheba, le temo eo re e etsang ha e le commercial, re re re leme, re kotule, o re mpe re il'o ja. Haeba re se re re le eona eo ea hore feela re leme, ke kotulo masimo ao a feela, bboits'episo ke hore na ho tl'o tla ho etsahala eng? Re lokela hore re bue 'nete, re se ke ra iphapanyetsa *reality* eo re ntseng re e bona.

Puso ena ea Lesotho morao-rao ona, ho tloha ka morao ho Ntate Leabua, ha re ka ra ba ra fumana batho ba nang le tsotello tlhahisong ea lijo. Ke cho tjena hobane ke re mosireletsi oa pele ka hare ho sechaba ke Morena, 'me haeba re ka ra tima Morena matla, o tl'o etsa joang ha u le mobusi hore o etse *ensure* hore *safety* ea sechaba u e entse *uphold*?

How are you going to ascertain sechaba seo u se eteletse pele, ho re, '*rest assured* le tlas'a ts'ireletso,' haeba u ka oa amoha Morena matla? Batho baa ba ntseng ba qeta naha ea tlhahiso ea lijo ba etsa mek'huk'hu ho eona, tebello ke hore ba thijoe ke mang? Haeba batho bao ba lokeloa ho thijoa ke mapolesa, mapolesa a emetseng ha a sa ba thibe?

Haeba Batho bao ba lebeletse hore ba thijoe ke Mok'hanselara - Mok'hanselara u emetseng? Kapa ntho ee o ntse a sa e bone?

Haeba batho baa ba fuoe ke Mok'hanselara - Mok'hanselara, maikemisetso a hau kapa sepheo kapa tebello ea hau ke hore *the final product* e tl'o ba eng?

Mok'hanselara, kapa *whoever* ea ntseng a fana ka Mobu oa temo, tebello ea hau kapa maikemisetso a hau, kapa boithuto ba hau bo u file hore qetellong ho tl'o etsahala eng?

Ha *generation* ee eo re leng ho eona e feta, ho tla bana ba rona, bana ba rona ba tl'o lema hokae? Bana ba rona ba tl'o ja eng, ha moruo oa Naha o tetema tjee u sa bonts'e *any prospects* tsa ntlafalo *at any given time or future*?

Re re ho ea pele, re tl'o etsang joang haeba re ntse re qeta Mobu re ntse re shebile re le Borena, re ntse re bona? Re re ho tl'o etsahala joang?

Joale ke batla ho tla mane moo ke reng, uena mofani oa Mobu, kapa uena mosireletsi oa sechaba (e leng Morena) ha u sireletse Mobu oo oa sechaba k'eng?

Ke nahana hore ke na le karabo.

Molao ono oa Local Government kapa ono oa Mobu, o itse Morena a ka rerisoa. Eleng ho re motho eo eo le mo beheletseng ka thoko le le Puso, e leng Morena, ha ke bone ekare e ntse ele mosebetsi oa hae ho ea ka Molao hore a sireletse Mobu ono, hobane o sa ka etsa seno *out of the good will*, 'me le motho eno ea ntseng a haha mono Mobung -masimong a ka mamela Morena ha a rata - re beng *honest*!

Ha re phele nakong eane eo Molao o neng o tlama hore u ke ke oa nyelisa khalemelo ea Morena, hobane ho entsoe Melao eo e ka 'nang eaba e entse *supercede* Melao eane, e neng e re Morena ke eena

mampoli, ke eena ea tlang ho bona hore *on everyday basis*, o sireletsa *welfare* ea Mosotho e mong le e mong.

Hona joale Melao ena e re Morena a ka rerisoa, ke mang? Ke Mok'hanselara? Eleng ho re ho Puso hona joale Morena e se e le puppet feela e ntseng e tla e hulana ka morao ho bapolotiki. Ke re ho latela hona joale ka mokhoa oo Melao e chong kateng.

MADAM PRESIDENT: (Point of Order) – Setho se Khabane o entse cross!

HON. SENATOR P. L. PEETE: *Madam President*, re ile ra ba Kopanong ena eo ke neng ke bua ka eona, moo re neng re e-na le kapa e ne e le Marena kapa e ne ele Litho tsa Ntlo eane e Khabane, kapa e ne e le Marena a Sehlooho, moo re neng re kopane le moifo oa *Local Government* le moifo oa *Office* ea *Commissioner of Lands*.

Ke moo teng har'a litaba tse ling - ke hopola hantle potso ena e ile ea botsoa ke Morena oa ka oa Sehlooho oa Tsikoane, Peka le Kolobere. O ile a botsa *Commissioner of Lands* hore na ha ho etsoa Melao e amanang le litaba tsa Mobu, na eena o ba le *input* eo a e etsang kapa *any sort of maybe advise* eo a e fang Lelaka le joalo kapa hore feela ba ke ba fumane *her opinion*? 'Me hape, eena e le *Commissioner of Lands*, na ho na le hore feela ba ke ba mo etse *consult* kapa ba mo tsebise hore feela re se re tl'o etsa tjee, ha re sa tl'o etsa tjee?

O itse ho rona, qha! Eena ha ba ke be ba mo tsebise. E leng hore o maketse joalo ka rona tjena. A re 'nete ea Molimo e le *Commissioner*

of Lands? Ha u joetsoe ha mobu...ke hobane sepheo re ntse re batla ho mo botsa na ke hobaneng ha ho ntse ho etsahala tjena. U elelitse ‘Muso oa re eng? Re ne re batla ho fihlela hona *point* eona eo. Eaba ‘M’e oa Molimo ao eaba ke sono oa tseba, joale ke ne ke re re boetse hape.....

Mosebetsi oa *Office* ee ea *Land Use Planning* ke ofe? Ke ho re mosebetsi oa bona ke hore ebe ba ntse ba pataloa feela. Haeba *Office* ea *Commissioner of Lands* ha e na karolo eo e nkang, *why* e le teng? *Why do we spend*, re le naha, *why do we spend such a lot of money on Budget* re ntse re fa batho, re patala batho bao *who are doing nothing?* *Why* re ntse re ba patala? *Why Office* eo, haeba ‘Muso o bona hore ha e hlokahale - hobaneng ha o sa e sebelise! *Why* re sa e tlose ebe sieo *in the system?*

Haeba *Office* ea Morena ha e thuse - hobane Morena a ke ke a tloha mane a re o il’o thiba batho bane ba fuoeng ke mok’hanselara mane, hobane mok’hanselara o ba fa a le *in authority*, haeba ke mok’hanselara kapa ke *council* kapa ke mokhethoa kapa ke *whoever* Morena a ke ke a tloha mane a il’o thibela matlo ane a ntseng a runya mane, haeba *whoever gave those people* o entse ntho eno a le *in authority!*

Re ke ke ra re motho a thijoe ke Morena, re ke ke ra re re sebelisa Morena mohlang ho loanoang ha ho tsekoa mobu, ha ho fananoa ebe Morena ha a eo ebe *we only call him* mohlang re reng, ‘tsamaea u eo ba tebela mane,’ joale ba u otle ka likoakoa le ka li sabole! *You can’t*

ha u le Morena ea nang le kelello uo ee mono u il'o tebela motho ea fuoeng ke *council*.

Council e fane ka ntho eno e na le *authority* ea ho etsa joalo. Re ke ke ra cho joalo ra re Morena a il'o tokhotsaka-koa mane (*Laughter*) a ntse a tseka mobu o sa fanoang ke eena, o fanoeng ke *council*, joale ebe re re, Morena, tsamaea!

'Na ha e ne e le 'na ne nke ke ka ea mono moo motho e neng a fane, joale ebe ho thoe 'na ke il'o ba tebela batho bano!

Ke u mametse hantle, Morena oa ka oa Maama, ha u re batho bana na ba na le litokomane. Ke ho re ha re bue ka hore motho enoa o ituletse feela; batho bana ba lutse kahar'a masimo ba fuoe ntho e 'ngoe le e 'ngoe, ba na le tsona, ba li fuoe ke mang na?

Ke ne ke le mane moo ke reng *Commissioner* a tlosoe kahar'a *system*; *Commissioner of Lands* a be sieo; re se ke ra 'na ra senyeheloa ke chelete eno e kaalo ea ho lefa re na le Ofisi eno ea hae e kaalo-kaalo, e ngata-ngata eno! Ha re e tlose! Le haeba Morena ha a hlokahale, ha a be sieo kahar'a *system* - re be sieo! Re be sieo re le Borena, re le *institution* eno eo ho thoeng ke Borena, haeba ha e na thuso ha e sebetse - ha e be sieo.

Che! Ntate Ralipolotiki, thola! Haeba Ofisi ea *Land Use Planning* ha e na thuso, ha e be sieo ele hore hore 'Muso o se ke oa 'na oa patala oa senyeheloa ke chelete e kaalo-kaalo ba sa tsebe hore Naha ke eane e ntse e iphelloa batho.

HON.SENATOR.M. MOSHOESHOE: *Madam President*, kea leboha.

Morena oa ka ka' nete oa Mats'ekha o s'a koatile hona hoo! O re Borena bo tlosoe bo be sieo. Joale ke re Morena oa ka ha litaba li le ka mosenekeng tjena, ha re halefe! Ha u bone ho le bohlokoa hore ho na le hore Borena bo tlosoe, ke hore Molao oo oa Mobu oa 2010 re ke re tl'o o nyakurela o k'o khutle re tl'o sheba *powers* tse fuoeng Marena, re shebe *powers* tse fuoeng *Council* ho na le hore joale re lahlelle lesea le ngoana, re qhalelle metsi le ngoana?

Ke hobane ruri ka 'nete ha ba loana motseng mane, hore na ke mok'hanselara, Basotho ba ntse ba na le tumelo ho Borena, ba balehela hore Morena ebe Mokena-lipakeng.

Ke ne ke botsa hore na ha u ka mpa oa re Molao o khutle re tl'o sheba?

Kea leboha.

HON.SENATOR. P.L. PEETE: Kea leboha, 'M'e.

Potso ena ea Morena oa ka e matla haholo e ntle.

Ha ke buisoe le ke ho halefa, Morena oa ka oa Likueneng. Ke mpa ke re ha ke qala litaba tsa ka ke buile ka hore ho na le lintho tseo ho thoeng ke *needs* le *wants*, 'me haeba re hloka Borena, rea bo hloka hore bo be teng, ha bo be teng. Haeba *we want* tsamaiso ea bok'hanselara, eba *we want*, u lokela u utloisise *to want* le *to need* ke ntho tse sa ts'oaneng tseno. Ho batla hore ntho ebe teng le ho hloka hore ntho ebe teng, ke ntho tse peli tse fapakaneng, ha ke ntse ke araba potso ea hau, Morena oa ka.

Borena ka hare ho Naha ena ea Lesotho, ka hare ho Naha e beuoeng ka sebopeho sena seo Naha ena ea Lesotho le Basotho ba theuoeng kateng, *you can't do without* Morena, you can't! Ke tseba batho ba bangata ba neng ba tsamaile ba ile *exile* ba tlileng ba e ntse *train* hore ha ba khutla ba il'o felisa Borena.

Ke bua 'nete eo Basotho ba e tsebang - ba re, 'ha re fihla Lesotho re il'o felisa Borena'. Eaba ba tla ba ikoetlisitse ba bile ba le meriri e meholo, ba tlile ka sebopeho sa hore, 're tl'o felisa Borena'. Eitse ha ba fihla batho bana ba entsoe *train*, ba fihla ba tsoa koana - ba ne ntse ba tsamaea ba baleha koana. Eaba...

...ha ho na motho eo ke mo fang potso...

[(*laughter*)].

...eaba batho bana ha ba fihla mono....

MADAM PRESIDENT: Setho se Khabane, oa bona o qholotsa Litho tse Khabane, joale li u botsa li le tharo ka nako e le 'ngoe?

Ha u qeta ha u ba fe lipotso!

HON. SENATOR P.L. PEETE: Ba tla ntebatsa taba ena eo ke batlang ho e bua. Bona kea tseba ba tl'o tla ba tla mona moriring o moholo, joale ha se moo taba ea rona e leng hona teng moo. Taba e kholo ke hore Morena haeba a se a le sieo - ke hore a se a sa sebetse mosebetsi oa hae oo Mothehi oa naha ena - le *culture*, le boleng ba Basotho, le litloaelo le melao e bileng teng pele ho ona, 'me li ne ntse li sireletsa batho hakaalo - joale, kajeno ha re se re re Morena a be sieo o tl'o etsa *cope* joang le litlokotsebe?

Ke hobane, bo 'M'e le bo ntate, sechaba sa heso le lona Bahlomphehi le uena *Madam President*, rea tseba hore Lesotho mona motho ea tla u paka ho re *you are who you are*, ke Morena.

Motho ea tla paka hore *a piece of land you have is really yours*, ke Morena. Motho ea tla paka hore batsoali ba hao ba se ba ne ba itlhokahalle, ke Morena. Motho eo etlare ha u le leboelleng mane a u laele, haeba o le moshanyana oa lekoloane oa setlokotsebe, a re, 'tloha mono uena' ebe oa mo mamela, ke Morena.

Re tseba hantle kaofela hoa rona re le sechaba sa Basotho hore ha ho na le ka mohla *mo-councilor* a ka ba a tsamaea kahar'a masimo ka mane ntlafatsong ea sechaba eaba o il'o tebela batho ba ntseng ba senya ntlafatso; tebello ke hore motho eno ebe Morena ea tla etsa ntho eno.

Joale hona joale ha re etsa Molao ona mona oo re reng motho eo e leng eena ea abang, a ebile a amoha mobu ke *mo-councilor* kapa ke *council*, Morena a ka tsebisoa - ke ho re na u ne u entse meoloane efe ea hore ha ho ba le *any irregularity of some sort* o tl'o etse joang?

Hobane ho ne ho ts'oanetse hore kariki e se ke ea eba ka pele ho lipere, lipere li ts'oanetse ebe tsona tse hulang kariki. Ha u re u behella Morena ka thoko u etsa jemenyana ea ho mo koala mahlo hore a ka rerisoa - feela u ngotse mono hore motho ea fanang le ea amohang mobu ke *council*.

Sepheo sa hao u ne u re ts'ireletso ea mobu oo e tl'o ba efe?

Hona joale ke boletse ka re ka nako e khuts'oane haholo moruo oa linaha tsa Africa o tla be o le tlokotsing. As *we speak*, o se o ntse o le tlokotsing kaofela le South Africa le hohle. Le South Africa, Nigeria, Botswana, 'me tseo tsona kaha ke linaha tseo *economy* ea tsona e batlang eka e ba *stable*, feela e ntse e se *stable*, empa e le feela bonyane u bona *prospects* tsa *success towards* li-*economy* tsa linaha tse joalo.

Joale empa ha ho bonahale eka ehlile *prospects* li teng tse bonts'ang katleho, lia tetema.

Joale Lesotho ha u se na le moo u reng etlare ha u kotutse u behe teng, ha u se na le moo u reng u tla lema teng - re se re ntse re na le likoatipana tse kana tsa masimo.

Marena a ka ha re ne re ile leetong la boithuto Mpumalanga koana moo re neng re ile, batho ba ne ba fihla ba re, hai, Basotho, masimo a lona a manyane! U re u na le *hectares* tse kae u le Morena? Ba re, 'hai! Joale Uena u nahana le ho utloa eka u bua ka nthonyana ekang ekare ke mobu oo u reng ke oa Moreneng, ebe batho bano ba maburu ba fihla ba re, 'hai ha le na mobu'!

Ke hobane rea tseba hore bona ha ba nka mobu Maseru ena kaofela e ba oa motho a le mong. Ke ho re Maseru ena kaofela eba ea kapa ... eba ea motho a le mong! Maseru kaofela! Joale rona ka masimonyana ana a makanyana, 'ona ana a makana re re ebe mek'huk'hu mono!

Tebello ea rona ke hore mong'a sets'oants'o sena o re o bua ka *food security*. Ha ke re mong'a tlhahiso eena o bua ka *food security*. O re ha Motlotlohi a ronngoe ke lefats'e hore ebe eena *champion*, joale rona re le matsoho a hae a Matona, re le Marena kapa re le sechaba sa hae, eba rona *we fail* ho mo hlahisa ka pele e le *example*, re r'eng ho eena? Re r'eng ho lefats'e? 'Re sechaba se itlholang', hobane masimo ke ane a felile ke *quarter to*, re setse ka li-*bar* tse peli. Joale masimo ana ehlile re hloka hore na re ja eng, ka lebaka feela la *government*, hobane re ea soetsana.

Motho e mong o re na Morena o nahana o mali a joang eena? Ke mokhoa ona ho thoeng Morena ha a rerisoe. Ho thoe Morena o mali a joang, hobane o ntse a ts'oana le rona! Joale Morena ha a emeletse ka thoko, hee, matlo ke ane a runya, maponesa ha a etse thibelo, ma *councilors* ke bona ba etsang ntho eno *deliberately*, ba fana ka mobu ono!

Joale ke hore na re le sechaba kaofela ha re eme re shebile tjee, re bona hore naha e ea re r'eng?

Morena oa Maama o re hela, 'Muso! bona sekoti tseleng!' Morena oa Sehlooho oa Ha Maama - Morena oa Sehlooho oa Manonyane o re 'Tona-kholo le 'Muso oo u o eteletseng pele, shebang sekoti tseleng'.

O lemosa sechaba sena sa Basotho ka puso ea bona hore ntho ena e ntseng e etsahala moo *in the near future* re tla be re le ba mang! Re tla be re le tsietsing e ts'abehang haeba ha re tl'o fetoha malimo hoba re se na lijo!

Ke taba ea hore na Puso ena e teng e khotsofalla hore ho be joalo na?
Re le sechaba sa Basotho re lumela hore nakong eona ena ea rona,
nakong ea bophelo bona boo rona re leng batsoali ba bana, re re
lefats'e la Morena Moshoeshe I - lee ebe mekhukhu!

Ke ntse ke ts'ehetsa Tlhahiso ena ea Morena oa ka oa Ha Maama.....

Ke ne ke batla hore, Beng ba ka, 'na ka 'na 'Muso o ke o bone
bohlokoa ba hore - ho feta hore ebe naha ea tsamaea, o bone mokhoa
oa hore na ho ka etsoa *the financial supports* tsa mofuta ofe hore ba
hlahise lijo, le hore na ho ka etsoa ts'ireletso efe eo ho sireletsoang
mobu.

Ke hopola hantle - oa tseba le haeba motho a ka ba le liphoso tse
ngata, feela moo a entseng botle teng a pakoe!

Ke hopola 'M'e Ponts'o Sekatle e le Letona la *Local Government* a nts'a
Polelo kapa *circular* e reng ho se ke 'ne ha patoa bafu ka hare ho
majarete a bolulo. Majarete a bolulo e se ke ea eba moo e leng libaka
tsa mabitla.

Ke u fe potso?

HON.SENATOR. S. MOTSAMAI: Ke lebohe, *Madam President*, Ntate
Vice President, Tafole le Litho tse Khabane.

Ke ne ke re Morena oa ka ka 'nete o ntsa bua hantle, kahoo a ka
mphe potso mona hore na ha a bolela hore ka 'nete ho ile hoa
sebetsoa hantle ha ba ha etsoa taelo ea hore ho se ke hoa bolokoa
batho ka majareteng, na ho ile ha etsoa ntho eo re ka e bitsang *an
instrument of power*, hore taba eo e ke e sebetsahale?

Na ho ile hoa nts'oa *gazette* ea hore na ke mabitleng afe a *gazetted*, ao ehlileng ho thoeng batho ba isoe ho ona? Na ntho ee ha se eona e ntseng e etsa hore taba eona e ntle eo e se ke ea sebetsa, hobane joale letsoho le ts'oanelang le etse *gazette* eaba le ba botsoa ho etsa ntho e joalo na?

HON.SENATOR.P.L. PEETE: OK! Morena oa ka oa Tsikoane, Peka le Kolobere o re *Section 80* (oa nkeletsa hakere).

Ntate ralitemana, mamela! Ho na le ho sebetsa 'moho, 'me re na le *responsibility* ea ho etsa *govern* Naha ena *together*. Ho thoe (e re ke le rute lona ba ntseng ba ts'eha) ho thoe *alone you can go fast but together you can go a long way far*! So, ha re le 'moho tjee re na le *responsibility* ea hore re ts'oarane ka matsoho joale re ee pele.

'M'e Mofumahali oa ka oa Tsikoane Peka le Kolobere ha a ka bona ho na le ntho eo ke e sieang morao, o tlameha a tle a nts'a e phutha; eseng hore a re, lea 'mona, lea 'mona! Ha nts'eha a re, 'moneng hee, a re, mo utloeng...

(*laughter*)...ke ne ke re ho na le bana bao e reng ha u tlaila ebe ba re, "re ne re ntse re tseba" empa ha u sebetsa hantle baa thola, *Madam President*.

Ke ne ke re mong'a *Motion* ona o re, "Muso o ke o bone bohlokoa ba hore o sireletse tlhahiso ea lijo tse tlang ho anela Basotho ka linako tsohle."

Ho na le linako tseo ho fumants'ahalang hore ke linako tsa likoluoa (*crisis*) moo ehlileng lijo li leng sieo! Moo ehlileng boemo ba leholimo

bo leng bobbe! Moo lipula li leng sieo, kapa ebe tsa matlopo-tlopo tse sitisang batho ho ea masimong! Ha ho le joalo, re re ho lokela ra be re tseba hore re na le lijo tse ka jarang sechaba sena sa Basotho *for this period of time*.

Kea u tlatša, Morena oa ka oa Manonyane, hore ‘Muso ona o k’o bone bohlokoa ba ho re o sireletse masimo a hlahisang lijo.

Setho se Khabane Ntate Motsamai, o ne a mpotsitse ka taba ea hore na ho na le *any instrument* e ileng ea behoa *in place* ho sireletsa hore mabitla a se ke a etsoa kahar’a lits’a tsa bolulo na.

Karabo ke hore lits’a tsa mabitla ka bo- tsona li etselitsoe Molao o li sireletsang, hore libaka tse joalo li phatlalatsoe e le libaka tsa mabitla, e le hore motho ofe kapa ofe ea sa patang mofu oa hae mane sebakeng sane se phatlalalitsoeng, re tsebe hore re mo nke ka Molao.

U tiihile, Ntate, ha u re enoa ea etsang Molao eena o bile lenama ho re ho etsoe *gazette* libaka tsohle tseo e leng tsa mabitla. 90% ea libaka tsena tsa mabitla Lesotho mona ha e ea etsoa *gazette*. E leng se thatafatsang hore ebe u il’o qosa motho ea sa patang mofu moo ho lokelehang.

Ke kahona batho ba qetellang ba balehela ho Morena. *I want to remind you* ntho e ‘ngoe e kholo. Ha Morena a ne a buile, lentsoe la Morena ke Molao ka bo-lona. Ha Morena a khalemetse, ‘se ke oa boloka setopo sa hau moo ho sa lokelang’, Sechaba sa Basotho se mamela Morena. Motho o ne a ke ke - kahar’a tikoloho ea Morena,

ebe o pata setopo sa hae ka hare ho jarete ha e ne eba re ntse re sebelisa Marena.

Litabeng tsohle tsa ts'ireletso, ha Morena a ne a itse ho se be motho mang kapa mang ea kokotelang mohlolohali bosiu, ho ne ho sa be joalo. Ha Morena a itse ho se be mang kapa mang ea senyang ntlafatso eno eo 'na Morena le sechaba sena sa haeso re lumellaneng ka eona, ho ne ho sa senngoe.

Now that Morena o behelletsoe koana morao, re bona matampatampa feela, *Madam President*. Ka 'nete motho ea tlang hore ha a bone, ke mathata!

Ke tlatsa Tlhahiso ena ea Morena oa ka oa Ha Maama, hore 'Muso o bone bohlokoa ba hore o sireletse mobu oa Temo.

[(LIATLA)]

Question proposed

MADAM PRESIDENT: Litho tse Khabane, ka tokelo ke ne ke lokela hore ke le fe hore ebe joale, Litho li ka bua holim'a taba ena, empa le tla hopola hore ke ile ka re le na le baeti bane bao le lokelang ho kopana le bona. Joale ke bona hore nako ea lona e se e le mpe, hape ho na le Komiti e 'ngoe e nang le baeti.

Kahona, ke ne ke kopa hore re phomotse Ntlo e le hore re fe baeti bao ba lona le ba Komiti monyetla.

Re tla boetse re kopana hosane ka 10:30 a.m.

ADJOURNMENT

Thereupon, Madam President adjourned the House without Question put, pursuant to the Standing Order No. 16 (3), which states that, “Except as provided in paragraph (4) of this Standing Order, at 5:00 p.m. or on the earlier conclusion of all business on the Order Paper, the President shall adjourn the Senate without question put.”.

The House was adjourned accordingly at 12:12 p.m.